



O'QISH SAVODXONLIGI DARSLARIDA O'QUVCHILAR BILIMINI BAHOLASHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK ASOSLARI

Xursanov Omadbek Ulug'bek o'g'li,
Kokan University

Annotatsiya. Ushbu maqolada umumiy o'rta ta'lim maktablari boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligini shakllantirish va rivojlantirishda baholashning ahamiyati, foydalanishning afzalliklari, formativ baholash va summativ baholashning muhimligi, darslarda foydalanish natijasida erishilgan natijalar tahlili bayon qilinadi. Shuningdek, mazkur tadqiqotni o'tkazishda e'tibor qaratilishi lozim bo'lgan jihatlar tilga olinadi, o'qish darslarida o'quvchilarni baholash bo'yicha olib borilgan ishlar yoritib berilgan.

Kalit so'zlar. Ta'lim, baholash, formativ baholash, summativ baholash, o'quvchilar, metodlar, savodxonlik, metodlar, baholash usullari.

Mamlakatimiz Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev "Yoshlarimizning mustaqil fikrlaydigan, yuksak intellektual va ma'naviy salohiyatga ega bo'lib, dunyo miqyosida o'z tengdoshlariga hech qaysi sohada bo'sh kelmaydigan insonlar bo'lib kamol topishi, baxtli bo'lishi uchun davlatimiz va jamiyatimizning bor kuch va imkoniyatlarini safarbar etamiz" - degan da'vatlari ta'limning sifatli va samarali tashkil etilishini, ayniqsa, boshlang'ich sinflardan boshlab o'quvchilarni mustaqil fikrlaydigan, yuksak intellektual va ma'naviy salohiyatga ega shaxs sifatida tarbiyalash bugungi kunning dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi.¹

O'qish savodxonligini baholash o'quvchining funksional savodxonligini baholanishining eng muhim tarkibiy qismlaridan biridir. Yurtimiz ham o'qish savodxonligini baholash bo'yicha katta tajribalar ega ammo, zamonaviy dunyodagi o'zgarishlar, shuningdek o'qish faoliyatini rivojlantirish nuqtai nazaridan ta'lim oldidagi maqsad va vazifalar o'zgardi. Bunga misol qilib, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Xalq ta'limi tizimida ta'lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida" 2018-yil 8-dekabrda 997-sonli qarori bilan ta'lim sifatini baholash bo'yicha xalqaro tadqiqotlarda ishtirok etish vazifalari belgilandi.²

Ta'lim sifatini baholash bo'yicha turli xalqaro va mahalliy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, aksar hollarda, ta'lim tizimi jadal o'zgarib borayotgan jamiyat talablariga javob berishga ulgurmayapti va o'quvchilarda tanqidiy, ijodiy fikrlash

¹ "ONA TILI VA O'QISH SAVODXONLIGI" FANI BO'YICHA YARATILGAN DARSLIKLARDAGI MATNLARNING

MAZMUNIGA QO'YILGAN TALABLAR Nusratova Hamida Cho'liboyevna, Nizomiy nomidagi TDPU dotsenti, f.f.b. PhD

² BOSHLANG'ICH SINFI O'QUVCHILARINING O'QISH VA SAVODXONLIK DARAJASINI OSHIRISHDA XALQARO BAHOLASH DASTURLARINING AHAMIYATI

Muazzamxon Xodjayeva, Qo'qon universiteti boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 3-bosqich talabasi



qobiliyati, jamoada ishlash hamda kundalik hayotda va ishlab chiqarishda foydalaniladigan yangidan-yangi texnologiyalarga moslashish kabi zarur ko'nikmalarni shakllantira olmayapti. Bilimlarni baholash usullarini isloh qilish ta'lim sohasidagi har qanday tizimli o'zgarishlarni amalga oshirishda muhim ahamiyatga ega. Chunki bu o'zgarishlar maktab bitiruvchilarini munosib hayot uchun zarur bo'lgan malakalar bilan qurollantira oladi. O'qish savodxonligi darslarida o'quvchilar bilimni baholash samarali ta'limning asosiy jihati hisoblanadi. O'quvchilarning o'qishni tushunish, tanqidiy fikrlash qobiliyatlari va umumiy savodxonlik darajasini baholash orqali o'qituvchilar kuch va takomillashtirish sohalarini aniqlashlari mumkin, bu esa ko'proq maqsadli va ta'sirli ko'rsatmalarga olib keladi.

Baholash deganda biz bolaning hozirgi yutuqlarini, oldingi yutuqlari bilan taqqoslash jarayonini va o'quv natijalarini amaldagi o'quv standartlari tomonidan belgilangan normalar bilan o'zaro bog'liqligini tushunamiz. Baholash mezonlari va shakllarini yaratish jarayoni o'quvchilar bilan birgalikda amalga oshiriladi va biz buni bolalarning qadr-qimmatini shakllantirishning bir usuli deb bilamiz. O'qitish jarayonida o'qituvchilar tomonidan qabul qilingan rasmiy va norasmiy baholash usullari to'plami "Formativ baholash" (shakllantiruvchi) deb nomlanadi. Bu o'qituvchilar tomonidan olib boriladigan o'quv jarayonining bir qismi bo'lib, o'quv va o'qitish usullarini o'zgartirish orqali o'quvchining tushunchasi va malakasini oshirishga qaratilgan.

Yozuv topshiriqlari: Talabalardan o'qish materiallari bo'yicha xulosalar, javoblar yoki mulohaza yozishni so'rash ularning tushunish va fikrlarni izchil ifodalash qobiliyatini baholashga yordam beradi.

"Mazmunini moslashtir" deb nomlanadigan ta'limiy o'yin. Bunda ona tili va o'qish savodxonligi darsligida berilib borilayotgan she'rlarning mazmunini qanday tushunganligini aniqlab olish mumkin. Bu usulda topshiriq jadval asosida beriladi. O'quvchilarga tarqatma shaklida tashkil etilgan variantlar tarqatiladi. Jadvalning birinchi ustuniga she'rdan parcha beriladi. Ikkinchi ustunga esa o'quvchi o'zining tushunchasi bo'yicha she'rni tahlil qilib mazmunini yozadi. Bunda har bir o'quvchining qanday she'r mazmunini tushunganligi, ularning o'z tushunchasi va dunyoqarashini aniqlash mumkin. Bu ta'limiy o'yin o'quvchilarda fikrlash qobiliyatini oshishiga, tafakkuri yanada mustahkamlanishiga xizmat qiladi. Agar to'g'ri bajarilgan bo'lsa, "Barakala" deb o'qituvchi rag'batlantiradi. Bu ta'limiy o'yindan boshlang'ich sinflar 2-3-4- sinf o'quvchilarida foydalanish maqsadga muvofiq. Chunki aynan mana shu sinf o'quvchilari bu davrda mustaqil fikrlay



boshlagan va matnni ham to'liq ifodalay oladigan ko'nikmaga ega bo'lishgan bo'ladi. Darslar davomida bu o'yinni qo'llash o'quvchida, avvalo ona tilida lug'at boyligini oshishiga yordam beradi. O'quvchi she'r matnini o'z so'zlari bilan ifodalash uchun so'z izlaydi, o'ylaydi.

Og'zaki baholash: Og'zaki baholash o'tkazish o'quvchilarning o'qigan materialini tushunishi, ravonligi va o'z fikrlarini bayon eta olishini baholashning samarali usuli bo'lishi mumkin.

O'quvchilardan **“Davomi kimda?”** metodi orqali o'quvchilar matnni so'rash davomida o'qituvchining tavsiyasi bilan to'xtatilgandan so'ng navbatni davom ettirish uchun qolgan o'quvchidan ham zukkolik, ham xotira mustahkamligi, ham diqqatni jamlash talab etiladi. O'quvchilarda darsga qiziqish ortadi. Kim aniq, lo'nda va qisqa qilib to'g'ri davom ettiraversa, o'sha o'quvchi o'ziga ball yig'ib boradi. Bu ta'limiy metodni biz yana ko'pgina matnni so'rash orqali foydalanishimiz mumkin. Masalan: 2 - sinf o'qish savodxonligi darsligining **“Bakteriya va mikroblar”** bo'limida odam tanasida yuz beradigan mikroblar bilan bog'liq qiziqarli voqealar tasvirlangan. Ana shu hikoyani o'quvchilardan mazmunini bo'lib – bo'lib so'rash orqali **“Davomi kimda”** o'yinidan foydalanish maqsadga muvofiq bo'ladi. Yana xuddi shu darslikda keltirilgan **“Qora oltin”** matnini va **“Qish ro'moli”** hikoyasining mazmuni bilan ishlashda ham bu o'yindan foydalanish ancha samara beradi.

“Daraxtga yordam” metodi - 2 ta daraxtning biriga to'g'ri fikrlarni, ikkinchisiga noto'g'ri fikrlar yozilgan sariq rangli barglarni yopishtirib kuz faslini namoyon qilishadi. Ya'ni buni har bir faslga moslashtirish yoki o'qish darslaridagi hikoyalarni tahlil qilishda foydalanish mumkin. O'qituvchi shu faslga mos rangdagi rangli barglarga o'tilgan mavzularga mos ravishda ma'lumotlarni tayyorlab qo'yadi. Bu o'yinni guruh bo'lib o'tkazish maqsadga muvofiq bo'ladi. 2 guruh o'quvchilariga o'rtada aralash holatda berilgan ma'lumotlar daraxtga yordam o'yini orqali o'z barglarini ajratib qo'yishiga yordam beradi. Bu o'yinni biz darsning mustahkamlash bosqichlarida va takrorlash darslarida amalga oshirishimiz mumkin.

“Sirli so'z” metodi

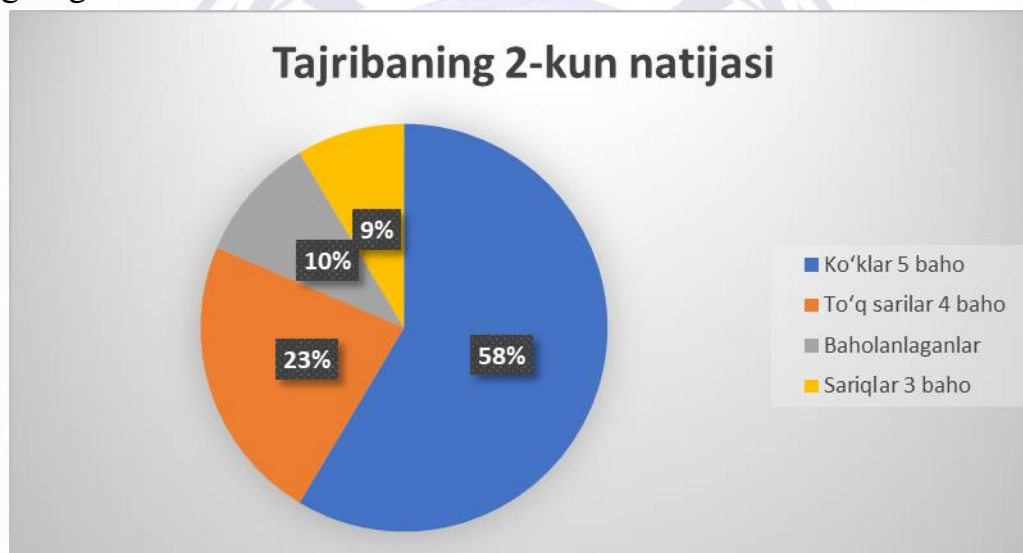
Bunda sirli katakchalarda turli so'zlar beriladi. O'quvchilar esa sirli katakchalarda bir xil so'z necha marta yozilganligini topishlari kerak bo'ladi. Sirli so'zni eng ko'p topgan o'quvchilar g'olib bo'ladi. Ona tili va o'qish savodxonligi darslarida **“sirli so'z”** o'yinidan foydalanish o'quvchilarga boshqotirmalarni hal etishdagi dastlabki ma'lumotlarni beradi va ularning dunyoqarashini kengaytirishga yordam beradi.

“Test” metodi



Bunda o‘tilgan mavzular yuzasidan variantli savollar beriladi. Bolalar chorak oxirida yoki yil oxirida bilimlarini sinash uchun qo‘llaniladi. Bu metod asosan boshlag‘ich sinlarda har chorak oxirida qo‘llaniladi. Yopiq testlar va ochiq testlar kabi turlaridan foydalaniladi.

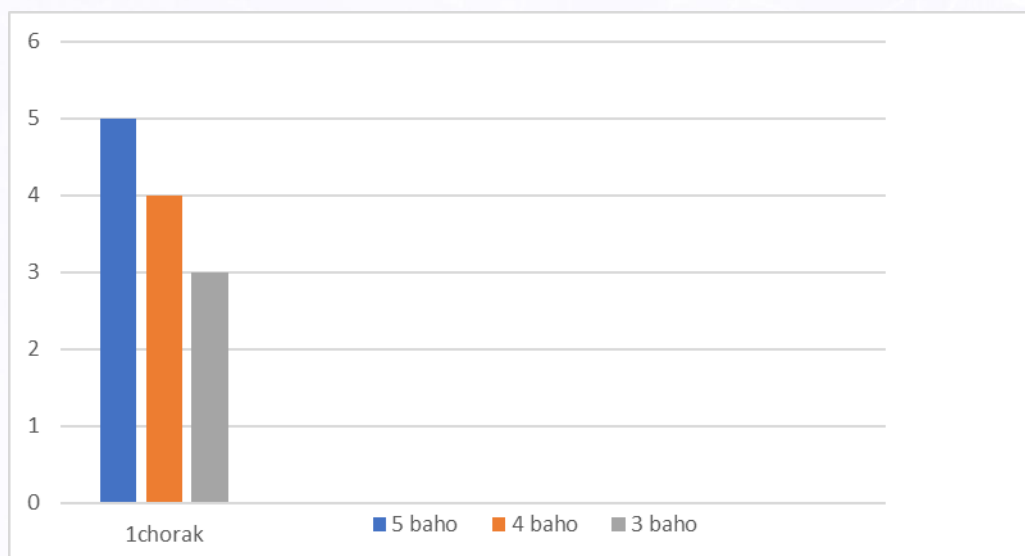
O‘qish savodxonligi darslarida bilimlarni baholashda qo‘llaniladigan usullarning natijalari o‘quvchilarning tushunish, tanqidiy fikrlash va tahliliy ko‘nikmalariga oid qimmatli tushunchalarni berishi mumkin. Yuqorida keltirilgan baholash usullardan tajriba - sinovida 26 nafar o‘quvchilarda o‘tkazib ko‘rdik. Shundan 15 nafari 5 baho, 6 nafari 4 baho , 5 nafar o‘quvchi 3 baho oldilar. O‘qish darslarida formative baholashda olingan “Mazmunini moslashtirish” metodi jarayonida o‘quvchilarning samaradorligi 90%ni tashkil etdi. Bunda ko‘rinadi “Mazmunini moslashtirish” metodi qayta ikkinchi marta o‘tkizganda tinglab tushunish va o‘qib tushunish malakari o‘sganligini guvoh bo‘lishimiz mumkin.



1-jadval Mazmunini moslashtirish metodi natijasi. Respondent 26³

“Test” metodi. Bu tajriba-sinovni o‘quvchilarda sinab ko‘rdik. Summativ baholash bo‘yicha tadqiqotlar o‘quvchilarning muvaffaqiyati, motivatsiyasi va bir chorakda olgan bilimlarini tekshirishda ijobiy ta’sir ko‘rsatdi. Natijada o‘quvchilarni baholash, o‘zlarini o‘zlari baholash malakasi rivojlandi. Bunda 20 nafar o‘quvchi 5 baho, 4 nafar o‘quvchi 4 baho va 2 nafar o‘quvchilar o‘zlarini o‘zlari 3 baho oldilar. Natijasini quyidagi diagrammalari orqali ko‘rish mumkin.

³ Muallif ishlanmasi



2- jadval Test metodini 1 chorak oxiridagi natijalari. Respondent 26⁴

Yuqoridagi natijalardan ko‘rinib turibdiki, O‘quvchilar chorak oxiridagi natijalari asosida summative baholandi. O‘quvchilarni bilimini mustahkamlash va baholashda o‘qituvchini ham, o‘quvchini ham ahamiyati katta.

Xulosa qilib aytganda, o‘qish darslarida samarali baholash ko‘p qirrali, dinamik va inklyuziv bo‘lishi kerak. O‘qish malakasining ko‘p qirrali xususiyatini aks ettiruvchi turli baholash usullarini birlashtirib, o‘qituvchilar o‘quvchilarning qobiliyatlari haqida to‘liqroq tushunchaga ega bo‘lishlari va o‘qishga bo‘lgan muhabbat va umrbod savodxonlik ko‘nikmalarini rivojlantiruvchi boyitilgan o‘quv tajribalarini yaratishlari mumkin.

Baholash natijasida tushuncha va qonun-qoidalarning qaysi birlari qiyin, qaysi birlari esa oson o‘zlashtirilishi aniq, ravshan bo‘ladi. Bu ta‘lim oluvchining ijodiy tarzda darsga tayyorgarlik ko‘rishi va o‘quv mashg‘ulotini o‘tkazishi uchun asos bo‘lib xizmat qiladi. Xuddi shuningdek, ta‘lim oluvchiga ham ta‘lim jarayonida qaysi o‘quv materialini yaxshi, qaysinisini qoniqarli va nimani yomon o‘zlashtirgani ma‘lum bo‘ladi. Bilim, ko‘nikma va malakalarni nazorat qilish va baholashning tarbiyaviy ahamiyati shundaki, ta‘lim oluvchilarning o‘qishga, o‘z yutuqlari va muvaffaqiyatsizliklariga nisbatan munosabati shakllanadi, qiyinchiliklarni yengish istagi tug‘iladi. Baholash hamisha ta‘lim oluvchining shaxs sifatida o‘ziga nisbatan muayyan bir munosabatini hosil qiladi. Ta‘lim beruvchi ta‘lim oluvchining o‘ziga nisbatan munosabatini, tuyg‘ularini, uning xarakteridagi irodalilik, sinfdoshlari bilan hamkorlik, o‘zaro bir-biriga yordam berish kabi sifatlarini shakllantirishga e‘tibor qaratishi lozim bo‘ladi.

⁴ Muallif ishlanmasi



Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Shahnoza, I., & Ikromjonovna, J. S. (2023). BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARINING DUNYOQARASHINI SHAKLLANTIRISHDA ERTAKLARNING O'RNI. *QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 806-808.
2. Ikromjonovna, J. S. (2023). UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTABLARIDA JORIY ETILGAN YANGI DARSLIKLARNING AFZALLIK JIHLTLARI. *QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 661-663.
3. Ikromjonovna, J. S. (2023). BOSHLANG'ICH SINFLARGA TA'LIM BERISH JARAYONIDA ZAMONAVIY METOD VA VOSITALARNING AHAMIYATI. *QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 581-583.
4. Valiyeva, N. (2023). BOSHLANG'ICH SINF MATEMATIKA DARSLARIDA SHARQ ALLOMALARINING ASARLARIDAN FOYDALANISH. *QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 549-550.
5. Sadriddinova Zulfiya. (2024). BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARNING IJODIY FAOLIYATINI TASHKIL ETISH-DOLZARB PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA. *Yosh Tadqiqotchi Jurnal*, 3(1), 188–193. Retrieved from
6. Abduraxmonova, N. A. qizi. (2023). BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINF O'QITUVCHILARINING IJODIY FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISH PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA. *Educational Research in Universal Sciences*, 2(12), 208–211. Retrieved from
7. Xursanov, O. (2023). TALABALARNI HAMKORLIK TEXNOLOGIYASI ASOSIDA O'QUV-MA'NAVIY MOSLASHUVCHANLIK IMKONIYATLARINI OSHIRISH TEXNOLOGIYASI (1-KURS TALABALARI MISOLIDA). *Educational Research in Universal Sciences*, 2(12), 264-269.
8. Omadbek Ulug'bek o'g, X. (2024). O'ZLASHTIRISHDAN ORTDA QOLGAN BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARI. *Kokand University Research Base*, 646-649.
9. Ulug'bekovich, X. O., & Xayotjonovna, U. M. (2024). BOLALARDA QORQUVNI PAYDO BOLISH SABABLARI. *Kokand University Research Base*, 636-640.
10. Omadbek Ulug'bek o'g, X. (2023). BOG'CHA YOSHIDAGI BOLALARDAGI PSIXOLOGIK USTUVOR JIHLTLAR. *Scientific Impulse*, 1(7), 269-273.
11. Maxliyoxon, O., & Shaxnozaxon, J. (2024). DRAMA AND ARTISTIC READING IN PRIMARY GRADES: Study guide. *ISBN-13*, 979-8324468415.
12. O Maxliyoxon. (2024). MODERN INTEGRATION OF PRIMARY EDUCATION, ART, PEDAGOGY AND INFORMATION COMMUNICATION. *ISBN-13* : 979-8323781928 1, 158
13. Odilova, M. (2024). O'ZBEKISTON TA'LIM TIZIMIDA PISA TESTINING ISTIQBOLLARI. *Nordic_Press*, 3(0003).